

همگام با عصر جدید

نگاهی به صلاحیت‌ها و شایستگی‌های مورد نیاز معلم و متعلم

امیر مرادی

سرگروه مشاوره استان کرمانشاه و مدرس دانشگاه فرهنگیان

مقدمه

برای کل دانش‌آموزان هر چهار دوره تحصیلی شروع شد و در بسترهای نرم‌افزاری و سخت‌افزاری لازم برای فراگیری تدریس مجازی در سرتاسر کشور استمرار و توسعه یافت. اما نکته‌ای که در این میان مورد غفلت و کم‌توجهی همگان قرار گرفت، صلاحیت‌ها و شایستگی‌های مورد نیاز معلمان و متعلمان برای حضور، فعالیت و تعامل در محیط یادگیری مجازی بود، چرا که اکثر معلمان و متعلمان، بدون کسب هیچ آموزش یا گذراندن دوره تخصصی، به حضور در محیط‌های یادگیری مجازی مجبور شدند. هدف این نوشتار بررسی صلاحیت‌ها و شایستگی‌های مورد نیاز معلمان و متعلمان در زیست‌بوم جدید آموزش و پرورش است.

با جهانی شدن شیوع کرونا، آموزش و پرورش همانند سایر نهادها دچار شوکی ناگهانی و باور نکردنی شد. به ناگاه بیش از یک‌ونیم میلیارد دانش‌آموز در جهان از تحصیل بازماندند و بیشتر کشورها به فکر راه‌های جایگزین ارائه و ادامه آموزش افتادند. به همین دلیل، نهاد آموزش و پرورش تمامی کشورهای جهان مجبور به تغییر زیست‌بوم خود از رایج (حضور) و چهره به چهره، به دیجیتال (غیرحضور) و مجازی و کوچ اجباری شدند.

در ایران نیز با شیوع ویروس کرونا و اتخاذ تصمیم آموزش مجازی دانش‌آموزان، به سرعت آموزش از طریق سامانه شاد

صلاحیت‌ها و شایستگی‌های مورد نیاز زیست‌بوم جدید

بررسی‌های صورت گرفته توسط یونسکو (خلاصه گزارش سال ۲۰۲۰) در دوران تعطیلی اجباری مدرسه‌ها نشان می‌دهد حدود پنجاه درصد از یادگیرندگان به دستگاه‌های رایانه‌ای و ۴۳ درصد از آن‌ها نیز به اینترنت دسترسی ندارند و موضوع شکاف دیجیتال نه تنها در کشورهای در حال توسعه، بلکه در کشورهای پیشرفته هم وجود دارد. بر اساس شواهد جمع‌آوری شده در طول همه‌گیری کرونا، اکثر معلمان (۶۶ درصد) برای اولین بار از تدریس مجازی استفاده کرده‌اند و بسیاری از آن‌ها در دسترسی به فناوری مشکل داشته‌اند و فاقد صلاحیت‌ها و شایستگی‌های مورد نیاز بوده‌اند. همان‌طور که موری (۲۰۰۱) اشاره کرده است، محیط آموزش مجازی با محیط آموزش واقعی و چهره به چهره متفاوت است. لذا صلاحیت‌ها و راهبردهای یادگیری و آموزش آن‌ها نیز با یکدیگر متفاوت هستند. در نتیجه، یکی از تغییرهای رخ داده در زیست‌بوم جدید آموزش و پرورش، نسبت به زیست‌بوم قبلی آن، ضرورت شناسایی و پرورش مهارت‌ها و شایستگی‌های اختصاصی مورد نیاز این نوع از آموزش در کاربران است تا بتوانند از فناوری آموزش مجازی به نحو احسن بهره‌گیرند، به یادگیری بپردازند و در آن موفقیت کسب کنند. برخی از این مهارت‌ها و شایستگی‌ها عبارتند از:

- مسئولیت‌پذیری و پاسخ‌گو بودن برای درگیری بالا در یادگیری خود.
- انتظار عملکرد فعال داشتن از یادگیرندگان (و پرورش آن توسط معلمان).
- یادگیری خودتنظیمی.
- تعامل در ارتباط منظم و مؤثر.
- یادگیری مشارکتی (پرورش یافتن با عمل تدریس).
- مهارت‌های اطلاعاتی: جست‌وجو، انتخاب، تجزیه و تحلیل، تولید و انتشار اطلاعات و دانش (گونزالز و واگنار، ۲۰۰۳).
- از طرف دیگر، **بورجس (۲۰۰۸)** و **بیرچ (۲۰۰۱)** بر این باورند که نقش و مسئولیت یادگیرندگان و معلمان در زیست‌بوم جدید متفاوت و فراتر از نقش و مسئولیت‌های هم‌تایان آن‌ها در آموزش‌های قدیمی است. لذا مهم‌ترین شایستگی‌های مورد نیاز کاربران محیط آموزش مجازی را شامل این موارد می‌دانند:
- ۱. عملیاتی:** شایستگی عملیاتی به معنی استفاده بهینه از ابزارهای فاوا برای آموزش و یادگیری، برقراری ارتباط، همکاری و خودراهبری است. به نظر می‌رسد، با توجه به سیستمی بودن،

غیرحضور بودن و انعطاف‌پذیری آموزش‌های مجازی، هدف از کسب شایستگی عملیاتی، رشد و تقویت مسئولیت‌پذیری کاربران و پاسخ‌گودن آن‌ها در قبال یادگیری و تکالیف خود است. مهارت‌های اصلی این شایستگی که کاربران باید کسب کنند، عبارت‌اند از: داشتن تخصص کافی در استفاده از ابزارهای فاوا^۱ برای برقراری ارتباط و همکاری با دیگران؛ کسب تخصص کافی در استفاده از ابزارهای فاوا برای جست‌وجو، بازیابی، تجزیه و تحلیل و انتشار اطلاعات و داده‌ها؛ آگاهی از چگونگی استفاده از ابزار، امکانات و جهت‌یابی در کل محیط آموزش‌های مجازی. در مورد جایگاه این شایستگی در زیست‌بوم می‌توان گفت، با توجه به غیرحضور بودن، مستقل و فعال بودن کاربران در آموزش‌های مجازی، و همچنین محور بودن آن‌ها در فرایند یاددهی - یادگیری، شایستگی عملیاتی در صدد است مقدمات مستقل شدن یادگیری کاربران را از طریق آموزش نحوه استفاده از رایانه، اینترنت، کانال‌های ارتباطی و فناوری‌های نوین در محیط آموزش‌های مجازی فراهم کند تا کاربران بتوانند با معلمان، مدیران و هم‌کلاسی‌هایشان ارتباط و تعامل برقرار کنند، منابع و محتوای الکترونیکی دوره را خود به صورت مجازی دریافت و در آزمون‌ها و ارزیابی‌های میان‌دوره و پایان دوره شرکت کنند.

۲. شناختی: شایستگی شناختی به معنی یادگیری کارآمد از محتوای درس، استفاده از دانش و اطلاعات خود و درخواست کمک در صورت لزوم است. مهارت‌های اصلی شایستگی شناختی عبارت‌اند از دانستن اینکه: چگونه به اطلاعات دوره (طرح، محتوا، برنامه و راهنمای مطالعاتی دوره) دسترسی داشته باشید؛ چگونه به محتوای مواد دوره دسترسی یابید و آن را دریافت کنید؛ دیگر منابع دوره در کجا قرار دارند و چگونه آن‌ها را بازیابی و از آن‌ها استفاده کنید؛ چگونه به پشتیبان دوره دسترسی یابید و در صورت لزوم چگونه از او درخواست کمک کنید؛ چگونه در یادگیری در یک راه انعکاسی و با تفکر انتقادی مهارت کسب کنید، چگونه در استفاده از دانش خود و یا جست‌وجوی راه‌هایی برای به‌کارگیری دانش خود و برقراری ارتباط منظم با محیط یادگیری مجازی توانمند شوید.

در مورد جایگاه شایستگی شناختی آموزش‌های مجازی نیز می‌توان گفت، کسب این شایستگی و مهارت باعث افزایش دانش و آگاهی کاربران در مورد محیط یادگیری آنلاین، چگونگی ورود، شرکت در کلاس، بحث و تعامل و انجام تکالیف و خروج از آن است.

۳. همکاری: شایستگی همکاری به معنی ارتباط مؤثر و همکاری با هم‌کلاسی‌ها و مدرس در محیط یادگیری مجازی است. مهارت‌های اصلی این شایستگی عبارت‌اند از: تمایل به

در شایستگی خودراهبری، مهارت‌های خودمختاری، خودتکلیفی و استقلال کاربران رشد و ارتقاء می‌یابد

تحمل عقاید دیگران و تساهل در برابر آنان؛ انتخاب روش‌هایی برای بیان خود و کار خویش.

در مورد جایگاه شایستگی همکاری آموزش‌های مجازی می‌توان گفت، در شایستگی خودراهبری، مهارت‌های خودمختاری، خودتکلیفی و استقلال کاربران رشد و ارتقا می‌یابد و با تنظیم حجم و سرعت آموزش و یادگیری با توجه به سطح علمی و میزان اوقات اختصاص یافته کاربران، مهارت مسئولیت‌پذیری می‌تواند در آن‌ها پرورش یابد.

نتیجه‌گیری

زیست‌بوم جدید آموزش و پرورش نسبت به زیست‌بوم قبلی و قدیمی، امکانات، قابلیت‌ها و تجهیزات نوین و نوظهوری دارد که بهره‌گیری از آن‌ها در فرایند یاددهی-یادگیری نیازمند کسب آموزش‌ها و مهارت‌های جدیدی است. کسب صلاحیت‌ها و شایستگی‌های عملیاتی، شناختی، همکاری و خودراهبری توسط کاربران زیست‌بوم جدید، و درونی‌کردن آن‌ها، به بهره‌گیری حداکثری از امکانات و قابلیت‌های زیست‌بوم جدید، افزایش انگیزه و شوق آموزش و یادگیری، پذیرش مسئولیت و پاسخ‌گویی در قبال مسئولیت، شرکت فعال در گفت‌وگوها و مباحثه‌ها، و پرورش مسئولیت‌پذیری در کاربران می‌انجامد.

* پی‌نوشت

۱. فاوا مخفف اصطلاح «فناوری اطلاعات و ارتباطات» است.

* منابع

1. Birch, D. (2001). "E-Learner Competencies". Downloaded 06.05.05. Available at: http://www.brightways.net/Articles/wp01_elc.pdf.
2. Borges Sáiz, Federico (2008). "The Role of the online learner: onsite students becoming online learners". Available at: <http://m.dugi-doc.udg.edu:8080/handle/10256/994>.
3. González, J. & Wagenaar, R. (Ed.) (2003). Tuning Educational Structures in Europe. Informe Final. Fase 1. Bilbao: Universidad de Deusto.
4. Neubauer, D. (2000). Will the future include us? Reflections of a practitioner of higher education in s. inayatullah & J. cidley (eds). The university in transformation Global perspective on the future of the university westport, connecticut, London: Bergin Garvey.
5. The Futures of Education after COVID-19 (Regional Dialogue Synthesis Report UNESCO Beirut).

برقراری ارتباط، بیان ایده‌ها، نظرات و احساسات شخصی و نوشتن کارآمد برای درک مطلب و ارتباط؛ توانایی تعامل با هم‌کلاسی‌ها در یادگیری یا در کار گروهی، شرکت در بحث کلاسی و فعالیت‌های کلاس؛ آمادگی مذاکره معنادار و تلاش برای رسیدن به اجماع یا توافق؛ آمادگی دریافت بازخورد و آموختن از آن؛ آمادگی دادن بازخورد به منظور یادگیری؛ آگاهی از کلاس درس یا محیط یادگیری مجازی به‌عنوان اجتماعی از یادگیرندگان.

در مورد جایگاه شایستگی همکاری می‌توان گفت، پرورش مسئولیت‌پذیری و قبول مسئولیت مستلزم همکاری با دیگران است و این همکاری و مشارکت زمانی موفقیت‌آمیز خواهد بود که در آن احترام به دیگران، عقاید و نظرات آن‌ها، بدون توجه به تفاوت‌های نژادی، زبانی و فرهنگی، وجود داشته باشد. لذا شایستگی همکاری این شرایط را برای کاربران فراهم کرده است. نیوبائور (۲۰۰۰) بر این موضوع تأکید دارد که با ظهور نظریه‌های یادگیری تعاملی، مشارکتی و فعال، و همچنین تأکید بر بُعد اجتماعی آموزش به جای بُعد شناختی آن، انقلابی در روش‌های آموزش و پرورش به وجود آمده است.

۴. **شایستگی خودراهبری:** شایستگی خودراهبری به معنی خودمدیریتی کارآمد، خود نظارتی و خودارزیابی در هنگام یادگیری مجازی و یکی از مؤلفه‌های مسئولیت‌پذیری است. مهارت و ویژگی‌های شخص خودراهبر برای یادگیری مجازی شامل این موارد می‌شود: آمادگی در توجه به ایده‌ها و انتقادات هم‌کلاسی‌ها و معلمان؛ آمادگی برای یادگیری از همکاران و هم‌کلاسی‌ها؛ آمادگی برای یادگیری از اشتباهات دیگران؛ مسئولیت‌پذیری برای یادگیری خود که به معنی مستقل بودن و فعال بودن به جای واکنش‌پذیر بودن است؛ ابتکارداشتن در کار خود، بدون تقلب یا استفاده از کار شخص دیگر؛ انعطاف‌داشتن در برابر شکست، ناامیدی و نبود قطعیت؛

یکی از تغییرهای رخ داده در زیست‌بوم جدید آموزش و پرورش، ضرورت و شناسایی و پرورش مهارت‌ها و شایستگی‌های اختصاصی مورد نیاز این نوع کاربران است